

Γράφει ο Θεολόγος-Εκκλησιαστικός Ιστορικός-Νομικός κ. Ιωάννης Ελ. Σιδηράς

Η ΠΑΛΑΙΦΑΤΟΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΟΠΕΛΑΓΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ

- **Γενέτειρα Γη του Επισκόπου Πενταπόλεως Αγίου Νεκταρίου**
- **Πνευματικό φυτώριο μεγάλων Εκκλησιαστικών, φιλόμουσων και φιλεκπαιδευτικών προσωπικοτήτων του Ρωμαϊκού Γένους**

Κάθε φορά που ψάλλεται το ενήδονο και θεόπνευστο βυζαντινό μέλος: «Σηλυβρίας τον γόνον και Αιγίνης τον έφορον...», το οποίο αναφέρεται στον Άγιο Νεκτάριο τον θαυματουργό, γόνο της αγιοτόκου Θρακώας γης και της Θρακοπελαγίας Σηλυβρίας, ανακαλούνται μνήμες και ραγίζουν προσφυγικές καρδιές.

Τούτο συνέβη και την 27^η Ιούνη 2014, κατά την υπό του Παναγιωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου χειροτονία του νέου Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σηλυβρίας κ. Μαξίμου. Η απορφανεμένη λοιπόν Ιερά Μητρόπολη Σηλυβρίας απέκτησε νέο «πνευματικό πατέρα και προστάτη», έστω και για τα μακράν αυτής και των ενοριών της πνευματικά όπου γης τέκνα, τα οποία βίωσαν το ευφρόσυνο αυτό γεγονός ως «πνοή ζώσα» και «χαράς Ευαγγέλιον».

Η ιστορική γραφή «περί της παλαιφάτου Ιεράς Μητροπόλεως Σηλυβρίας» μας οδηγεί στους αρχαίους χρόνους όταν στη θρακική παραλία της Προποντίδος οι Μεγαρείς κατά τον Ζ΄ αιώνα και συγκεκριμένα το 675 μ.Χ. ίδρυσαν ανθοφορούσα αποικία, η οποία μέσα στο διάβα των αιώνων κατέστη πόλη περιώνυμος και πολύφημος. Η ονομασία αυτή με τα γραφόμενα του ιστορικού, καθηγητού της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Βασιλείου Σταυρίδη και του «εραστού της βυζαντινής τοπογραφίας» Ακύλα Μήλλα, οι οποίοι επικαλούνται τον μέγα Γεωγράφο Στράβωνα, προέρχεται από το όνομα του ιδρυτού αυτής Σήλυος. Αρχικά λοιπόν ονομάστηκε «Σήλυος» και αργότερα οι Θράκες προσέθεσαν τη λέξη «βρία» που σημαίνει πόλη (Σηλύβρια). Επί δε των ημερών του βυζαντινού αυτοκράτορος Αρκαδίου (395-408) μετονομάσθηκε σε «Ευδοξιούπολη» προς τιμήν της συζύγου του, αλλά η ονομασία αυτή δεν επέζησε επί μακρόν.

Ο Ακύλας Μήλλας αναφερόμενος στην περίφημη και εντυπωσιακή οχύρωση της Σηλυβρίας, η οποία κατέστη και για τους βυζαντινούς και για τους Οθωμανούς σπουδαίο οχυρό των δύο αυτοκρατοριών κατά των επιδρομών, γράφει χαρακτηριστικά: «...εντυπωσίαζε ως χτες η Σηλύβρια, με όλο εκείνο τον φρουριακό της όγκο και τα τείχη, που κυρίως στα δυτικά ορθώνονταν σχεδόν ανέπαφα, στις παρυφές των κατακόρυφων βράχων, που δέσποζαν στον φυσικό της λιμένα. Μεγάλο μέρος του έξω κάστρου της, με όλες τις ανατολικές του κορτίνες και τους πύργους, κατεδαφίστηκε το 1915 από τον τουρκικό στρατό για τη σκυρόστρωση της μεγάλης αρτηρίας Μεγάλου Τσεκμετζέ-Σηλυβρίας-Τσορουλούς. Παρ' όλα

αυτά το 1960 η πολιτεία διατηρούσε την παλαιά της όψη, χωρίς οι συνοικισμοί να ξεπερνούν τα όρια του ιστορικού της χώρου. Όλης άλλωστε της παραλίας η εικόνα, από την Πόλη μέχρι τη Ραιδεστό, αλλοιώθηκε βάνουσα τις δύο τελευταίες μόνο δεκαετίες, μετά τη θλιβερή κοσμοπλημμύρα που κατέκλισε το βιλαέτι της Κωνσταντινουπόλεως».

Η παραθαλάσσια και θρακοπελάγια πόλη της Σηλυβρίας υπήρξε αλληλοδιαδοχικώς μέσα στο διάβα των αιώνων σημαντικό αστικό κέντρο με ακμάζουσα εμπορική κίνηση και στρατηγικής σημασίας στρατιωτικό οχυρό για τους Ρωμαίους, τους βυζαντινούς και τους Οθωμανούς. Ως θρακικά πόλη υπήρξε μία εκ των 14 πόλεων της επαρχίας της «Θρακικής Ευρώπης» και στην περιλαμπρή αρχαία Βασιλική αυτής, που ήταν αφιερωμένη στον Σωτήρα Χριστό, κατετέθησαν το 1261 τα οστά του ηρωϊκού βυζαντινού αυτοκράτορος Βασιλείου Β΄ του αποκληθέντος Βουλγαροκτόνου (975-1025), υπό του αυτοκράτορος Μιχαήλ Παλαιολόγου, ο οποίος ετάφη αργότερα στον ίδιο ναό. Το δε οχυρωματικό φρούριο αυτής κατά την βυζαντινοκρατία έφερε την ονομασία «φρούριον των Σακκών».

Κατά το έτος 1453 επεβλήθη η οθωμανική κυριαρχία και στη Θρακοπελάγια πόλη της ομωνύμου υποδιοικήσεως Σηλυβρίας, η οποία υπήγετο στο Σαντζάκιον της Τσατάλτζας, ενώ από της εγκαθιδρύσεως της Τουρκικής Δημοκρατίας υπάγεται στο Νομό (Βιλαέτιο) Κωνσταντινουπόλεως αποτελούσα, όπως και κατά την περίοδο της βυζαντινοκρατίας, «δορυφορούσα προδρομική πολιτεία», προ της Βασιλίδος των Πόλεων. Μεταξύ δε των ετών 1920-1922 η Σηλύβρια, όπως και ολόκληρη η Ανατολική Θράκη, δυνάμει της Συνθήκης των Σεβρών, βρέθηκε υπό ελληνική κατοχή, παρουσία του νικηφόρα προελαύνοντος ελληνικού στρατού.

Ερχόμενοι στα νεώτερα έτη και ιχνηλατώντας τα περί της πληθυσμιακής και κοινωνικής συνθέσεως της Σηλυβρίας κατά το β΄ ήμισυ του 19^{ου} αιώνας μπορούμε να κάνουμε μνεία του αξιόπιστου ιστορικού πονήματος του από Παμφίλου μετέπειτα Μητροπολίτου Μαρωνείας Μελισσηνού Χριστοδούλου (+1921), του φερομένου υπό τον τίτλο: «η Θράκη και αι Σαράντα Εκκλησΐαι, ΚΠ, 1897», στο οποίο γράφει: «Σηλυβρία: Κάτοικοι 6.000 Τούρκοι, ομογενείς, Αρμένιοι και Ιουδαίοι. Έδρα υποδιοικήσεως και Μητροπολίτου. Κείται αμφιθεατρικώς επί της παραλίας και επί υπερκειμένου λόφου ύψους 90 μέτρων. Υπάρχει δε εν αυτή μία μόνη ευθεία οδός, αι άλλαι εισίν ελικοειδείς. Διαιρείται εις πόλιν εντός του φρουρίου και εκτός. Εν μεν τη εντός κατοικούσαν ομογενείς, Αρμένιοι και Ιουδαίοι. Εν δε τη εκτός οι Τούρκοι. Παράγει περίφημον οξύγαλα γιαούρτ, όπερ αποστέλλεται κατά μεγάλας ποσότητας εις Κωνσταντινούπολιν». Ο δε Αλέξανδρος Βασιλόπουλος αναβιβάζει τον πληθυσμό της Σηλύβριας, κατά το έτος 1914, στους 8.000 κατοίκους. Μεταξύ των κατοίκων της Σηλυβρίας υπήρχαν και ελάχιστοι χριστιανοί Αθίγγανοι.

Ο Ακύλας Μήλλας αναφέρει ότι οι Έλληνες κατοικούσαν το κάστρο υψηλά, προς το Γιάρι, και οι Τούρκοι στις χαμηλές συνοικίες της πολιτείας, που εκτός από τα ονομαστά της γιαούρτια, εξήγε στην Κωνσταντινούπολη αρνιά, σταφύλια, πεπόνια, καρπούζια και σιμιγδάλι. Ονομαστά επίσης ήταν και τα μπαρμπούνια με τους αστακούς που αγρεύονταν στις ξέρες γύρω από τον βράχο της. Φημισμένα τα αμπέλια και τα κρασιά της Ανατολικής Θράκης. Αχανείς αμπελώνες υπήρχαν στα χωριά της Σηλύβριας, ήτοι Επιβάτες, Δελλιώνες, Εξάστερο, Αιγιαλοί, Οικονομείο, Δημοκρανεία και Καλλικράτεια. Το δε υψηλής ποιότητας

κρασί της επαρχίας Σηλύβριας εξαγόταν στην Κωνσταντινούπολη και στη Γαλλία. Πολύφημη ήταν και η Ζωοπανήγυρη στη Σηλύβρια (8 Σεπτεμβρίου), η οποία υπήρξε η μεγαλύτερη στην Ανατολική Θράκη. Σημαντική εμπορική κωμόπολη ήταν και οι Επιβάτες με ιδιαίτερη ανάπτυξη της αμπελοουργίας και της κτηνοτροφίας. Οι Επιβάτες ήταν τόπος παραγωγής γιαουρτιού του φημισμένου τύπου της Σηλύβριας, και στην κωμόπολη λειτουργούσαν 3 μεγάλοι γιαουρτχανάδες: του Δημ. Ζαφειρόπουλου, του Αθ. Σταμπολίδη και του Μιχ. Μαγενώφ. Μαρτυρείται ότι με την πρωτοβουλία των γεωργών των Επιβατών λειτουργούσε το σωματείο Άγιος Γεώργιος». Οι Επιβατινοί είχαν επιτύχει μεγάλη πρόοδο και στους κλάδους της εμπορικής ναυτιλίας και της αλιείας.

Όσον αφορά τη χριστιανική πίστη είναι ιστορικά βεβαιωμένο ότι αυτή διεδόθη από πολύ νωρίς στη Σηλύβρια και στην πέριξ αυτής περιοχή, όπως και στις λοιπές θρακικές πόλεις και κωμοπόλεις, με την πλέον γνωστή εξ αυτών, την αρχαία Ηράκλεια. Στην πόλη της Σηλύβριας εμαρτύρησε επί των ημερών του Χριστομάχου Ρωμαίου Αυτοκράτορος Μαξιμιανού (285-305), ο Άγιος Αγαθόνικος (+290 μ.Χ.), ενώ κατά τους έσχατους καιρούς της υστεροθωμανικής περιόδου εγεννήθη ο σύγχρονος και λαοφιλής Άγιος της Θράκης, Επίσκοπος Πενταπόλεως, Νεκτάριος ο θαυματουργός, ο οποίος είδε το φως της ζωής την 1^η Οκτωβρίου του 1846 και εκοιμήθη οσιακώς το 1920. Ο Άγιος Νεκτάριος, κατά κόσμον Αναστάσιος Κεφαλάς, υιός του Δημοσθένους και της Μαρίας, τιμάται ιδιαίζόντως και εξόχως από τους απανταχού της γης Θράκες και στο πατρικό του, που ήταν μια παμπάλαια οικία στο Ταβανλή-Τσεσμέ, στο επάνω κάστρο της Σηλυβρίας, όπου κατά τα τελευταία χρόνια, σχεδόν κατ' έτος, και κατόπιν σχετικής αδείας των τοπικών τουρκικών αρχών τελείται λειτουργία από κληρικούς του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπως θα τελεσθεί και εφέτος από τον νεοελεγέντα Μητροπολίτη Σηλυβρίας κ. Μάξιμο, ο οποίος και θα συναντηθεί με πλήθος απογόνων από τους πρόσφυγες της Σηλυβρίας και των πέριξ κοινοτήτων-ενοριών αυτής που διαβιούν στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη.

Η από νωρίς επικράτηση του Χριστιανισμού στη Σηλύβρια είχε ως συνεπακόλουθο και την εκκλησιαστική οργάνωση της όλης περιοχής, καθώς ήδη από τις αρχές του Δ' αιώνας συναντούμε τον Επίσκοπο Σηλυβρίας Σέργιο.

Η Σηλύβρια μέχρι του ΣΤ' αιώνας εκκλησιαστικώς ήταν επισκοπή της δικαιοδοσίας της Μητροπόλεως Ηρακλείας και για μικρή χρονική περίοδο καταγράφεται υπό το όνομα «Ευδουξιοπόλις». Από του Ζ' αιώνας προήχθη σε Αρχιεπισκοπή και κατά τον ΙΒ' αιώνα, επί των ημερών Μανουήλ του Κομνηνού (1143-1180), σε Μητρόπολη. Αναφέρεται ότι κατά το έτος 1316, όταν εχρήρευσε η Μητρόπολη Σηλυβρίας, δια συνοδικής πράξεως των Πατριαρχείων παραχωρήθηκε στον Μητροπολίτη Δυρραχίου Γρηγόριο (1315-1327) «απορουμενίου περί τα αναγκαία», και παρέμενε υπό τη δικαιοδοσία αυτού μέχρι και το έτος 1387 όταν και επαναπροήχθη σε ανεξάρτητη Μητρόπολη. Η έδρα της Μητροπόλεως ευρίσκετο στη Σηλύβρια και ο Μητροπολίτης αυτής αρχικώς έφερε τον τίτλο του: «Υπερτίμου και Εξάρχου Θράκης», ενώ σήμερα φημίζεται ως: «Υπέρμαχος και Έξαρχος Ευρώπης». Μέσα στο διάβα των αιώνων η θέση της Μητροπόλεως Σηλυβρίας στο «Πατριαρχικόν Τακτικόν», ή «Πατριαρχικόν Σύνταγματιον», προ και μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, καταγράφεται με όλες τις μεταβολές, έως ότου στο Σύνταγματιο του 1904 και μέχρι σήμερα κατέχει την 43^η θέση.

Η γεωγραφική έκταση της Μητροπόλεως Σηλυβρίας συνέπιπτε σχεδόν, διοικητικώς, με τον Καζά Σηλυβρίας, ο οποίος αποτελούσε το νοτιοδυτικό τμήμα του Σαντζακίου Τσατάλτζας, ενώ μόνον τον χωρίο Τσαντώ αν και ανήκε διοικητικώς στον Καζά Σηλυβρίας, εντούτοις εκκλησιαστικώς υπήγετο στη δικαιοδοσία της Μητροπόλεως Ηρακλείας.

Ο Στ. Β. Ψάλτης στο εμπειριστατωμένο ιστορικό πόνημά του: «Η Θράκη και η δύναμις του εν αυτή ελληνικού στοιχείου», το οποίο εξεδόθη στην Αθήνα κατά το έτος 1919, καταγράφει από τα μέσα του 19^{ου} αι. έως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνας διάφορα στατιστικά πληθυσμιακά δεδομένα, τα οποία αποδεικνύουν την ακμάζουσα πορεία της επαρχίας της Σηλυβρίας.

Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία που επικαλείται ο Στ. Β. Ψάλτης, επί τη βάσει του Πατριαρχικού Κώδικος του 1859, στην επαρχία Σηλυβρίας υπήγοντο 13 χωρία, οικογένειες 1.727, ψυχές 8.635. Τα ίδια στοιχεία επικαλείται, όπως προαναφέραμε, και ο Μελισσηνός Χριστοδούλου. Στην δε Επετηρίδα του Θρακικού Συλλόγου 2 (1873/1874) δημοσιεύεται στατιστική έκθεση περί της επαρχίας Σηλυβρίας όπου καταγράφονται και οι 10 κοινότητες που υπήγοντο σε αυτή, ήτοι: Σηλύβρια, Επιβάται, Φανάριον, Εξάστερον, Δελλιόνοι, Αιγιαλοί, Οικονομείον, Καδίκιοϊ, Κούρφανοι (Βουλγαρόφωνοι), Αβρέν (Βουλγαρόφωνοι). Στις δέκα αυτές κοινότητες κατοικούσαν 1.565 οικογένειες και 9.500 άνθρωποι. Λειτουργούσαν 14 σχολές με 27 διδάσκοντες και 1.050 μαθητές.

Ο Χασιώτης κατά το έτος 1881 αναβιβάζει τις κοινότητες στις 18, όπου συνολικά κατοικούσαν 11.950 άνθρωποι και λειτουργούσαν 15 σχολεία με 24 διδάσκοντες και 992 μαθητές. Ο δε Γ.Ι. Δράκου σε ειδική μελέτη του, δημοσιευθείσα το 1892, αναφέρει τα 13 ονόματα των κοινοτήτων που υπήγοντο στην επαρχία Σηλυβρίας, ήτοι: Σηλύβρια, Φανάρι, Καδίκιοϊ, Σινεκλή, Άβρεν, Κιουτσούκι Σεϊμέν, Μέγα Κυλίτς, Δελλιώναι, Επιβάται, Κουρφαλή, Εξάστερον, Αιγιαλοί, Οικονομείον. Σ' αυτές κατοικούσαν 2.576 οικογένειες και λειτουργούσαν 18 σχολεία με 1.679 μαθητές και 36 διδασκάλους.

Στην «Εκκλησιαστική Αλήθεια» 10 (1907) δημοσιεύονται νέα στατιστικά στοιχεία βάσει των οποίων υπήρχαν 12 κοινότητες στις οποίες διαβιούσαν 2.464 οικογένειες και φοιτούσαν περί τους 1.793 μαθητές εκ των οποίων 785 μαθήτριες. Δίδασκαν 25 διδάσκαλοι και 20 διδασκάλισσες.

Από τους ξένους μελετητές, οι οποίοι δημοσιεύσουν στατιστικά δεδομένα για την επαρχία Σηλυβρίας, ο Γάλλος Synvet το 1878 αναβιβάζει τις κοινότητες αυτής στις 10, στις οποίες κατοικούσαν 1565 οικογένειες ή 9.470 άνθρωποι εκ των οποίων οι 500 ήταν βουλγαρόφωνοι. Τα λειτουργούντα σχολεία ήταν 14 στα οποία φοιτούσαν 1.050 μαθητές. Σχεδόν ταυτόχρονα και περίπου με τα ίδια στατιστικά δεδομένα ο Stanford δημοσιεύει το ιστορικό του πόνημα.

Στην επαρχία Σηλυβρίας οι δύο μεγαλύτερες ρωμαϊκές κωμοπόλεις ήταν η Σηλύβρια και οι Επιβάτες. Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα της Επετηρίδος του Θρακικού Συλλόγου (1873/1874) στη Σηλύβρια κατοικούσαν 279 οικογένειες (1.600 ψυχές) και λειτουργούσαν 3 σχολεία (1 Ελληνικό, 1 Δημοτικό, 1 Παρθεναγωγείο) με 5 διδασκάλους και 110 μαθητές. Στους Επιβάτες κατά την ίδια περίοδο κατοικούσαν 500 οικογένειες (2.000 ψυχές) και

λειτουργούσαν 4 σχολεία (1 Ελληνικό, 1 Δημοτικό, 1 «Αρχιγένειο Παρθεναγωγείο» και το «Ελένιο Εκπαιδευτήριο»).

Κατά το έτος 1892, σύμφωνα με τα γραφόμενα του Γ. Ι. Δράκου, στη Σηλύβρια κατοικούσαν 550 οικογένειες και λειτουργούσαν 3 Σχολεία (1 Αστική Σχολή, 1 Παρθεναγωγείο, 1 Νηπιαγωγείο), στα οποία φοιτούσαν 305 μαθητές και δίδασκαν 9 διδάσκαλοι. Στους δε Επιβάτες κατά την ίδια περίοδο κατοικούσαν 400 οικογένειες και λειτουργούσαν 3 σχολεία (Αρχιγένειο Παρθεναγωγείο, 1 Εκπαιδευτήριο, 1 Αστική Σχολή), στα οποία φοιτούσαν 405 μαθητές και δίδασκαν 11 διδάσκαλοι.

Είναι ιστορικός μεμαρτυρημένο ότι σταδιακά, κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα, η παρεχόμενη ελληνική παιδεία στη Σηλύβρια και τους Επιβάτες ήταν πολύ υψηλού επιπέδου. Με δαπάνη του Μητροπολίτου Σηλυβρίας Καλλινίκου ιδρύθηκε το 1799 στη Σηλύβρια κοινοτικό σχολείο και Ιερατική Σχολή. Τη διαχείριση των ελληνικών σχολείων της περιοχής Σηλυβρίας ανέλαβε αργότερα η συντεχνία των Γουναράδων της Πόλεως. Στη σχολή δίδαξε πρώτα κάποιος Γεώργιος επικουρούμενος από τον Σηλυβριώτη Μανουήλ Δημητρίου (1807-1810), μαθητή της Πατριαρχικής Ακαδημίας. Κατά τα έτη 1817-1818 εδίδαξε και ο Ιερομόναχος Ευγένιος. Ευεργέτης της παιδείας της Σηλύβριας υπήρξε και ο εντόπιος γόνος αυτής Σταύρος Σταυρίδης, πάππος του Μητροπολίτου Ιερισσού και Αγίου Όρους Σωκράτους Σταυρίδη (1866-1945).

Στην ανάπτυξη της παιδείας της κωμοπόλεως των Επιβατών συνέβαλαν ο Αγγελής Καμινάρης, ο Βασ. Ελευθερόπουλος-Λογοθέτης, ο Θεμ. Γρηγοριάδης και άλλοι. Αναμφισβήτητα όμως το καύχημα των Επιβατών και της Ανατολικής Θράκης ήταν τα Αρχιγένεια Εκπαιδευτήρια, τα οποία ανήγειραν το 1857 η φιλογένεια του καθηγητού της Ιατρικής Σχολής Κωνσταντινουπόλεως και γόνου των Επιβατών Σαράντη Αρχιγένη (+1873) και της συζύγου του Ελένης. Τα εκπαιδευτήρια αυτά ανηγέρθησαν στη θέση της Ελληνικής Σχολής των Επιβατών, η οποία είχε ιδρυθεί το 1796 και κάηκε το 1861 και το 1866. Τα Αρχιγένεια Εκπαιδευτήρια συγκροτούνταν από το Παρθεναγωγείο και το Ορφανοτροφείο Θηλέων καθώς και το «Ελένιο» Εκπαιδευτήριο Αρρένων. Οι φιλοπρόδοι Σηλυβριανοί και μετά τον θάνατο του Σαράντη Αρχιγένους συνέχισαν ακόμη και με τις προσωπικές τους εισφορές να λειτουργούν τα Αρχιγένεια Εκπαιδευτήρια, ενώ κατά τα έτη 1915-1916 επανοικοδόμησαν τις κτιριακές υποδομές αυτών, όπου στεγάζονταν το δημοτικό σχολείο, το διδασκαλείο και το Γυμνάσιο. Σε παραπλήσιο παλαιό δώροφο κτίριο στεγάζονταν ένα νηπιαγωγείο, ένα οικοτροφείο και μια μικρή εκκλησία επ' ονόματι των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων. Τα Αρχιγένεια Εκπαιδευτήρια, όπως καταγράφει ο Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος, με την είσοδο του ελληνικού στρατού στην Ανατολική Θράκη αναδιοργανώθηκαν σε εξατάξιο πρότυπο δημοτικό, σε τριτάξιο διδασκαλείο και σε τριτάξιο παρθεναγωγείο. Μετά την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης, τα Αρχιγένεια Εκπαιδευτήρια συγχωνεύτηκαν μαζί με το Ζάππειο Εκπαιδευτήριο της Αδριανουπόλεως, λειτούργησαν προσωρινώς στην παλαιά Ορεσιάδα και στη συνέχεια μετεφέρθησαν στην Αλεξανδρούπολη, όπου σχημάτισαν το εξατάξιο διδασκαλείο Θράκης (1924). Αξίζει να σημειωθεί ότι το Αρχιγένειο Παρθεναγωγείο εξυπηρετούσε τις ανάγκες για την εκπαίδευση των γυναικών στη νοτιοανατολική Θράκη και την προετοιμασία των διδασκαλισσών για τη Θράκη και τη Μικρά Ασία. Το Παρθεναγωγείο αυτό κατέστη εφάμιλλο

της αδελφής Σχολής του Ζαππείου Παρθεναγωγείου στην Πόλη και ήκμασε κατά την περίοδο που ανέλαβε ως διδάσκαλος και διευθυντής αυτού ο Σωκράτης Σταυρίδης (1893-1896), ο μετέπειτα Μητροπολίτης Ιερισσού και Αγίου Όρους.

Επιφανείς διδάσκαλοι και Λόγιοι του Γένους, οι οποίοι εγεννήθησαν στην επαρχία Σηλυβρίας υπήρξαν: α) ο Σηλυβριανός Γεώργιος Α. Γεννάδιος και β) ο Επιβατινός Βλάσιος Γαβριηλίδης.

Ο Ακύλας Μήλλας περιγράφοντας, κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1990, σε ποια κατάσταση βρίσκονταν τα αρχιγένηια εκπαιδευτήρια, αναφέρει: «Τα λιθόκτιστα τους κτίρια, που λειτουργούσαν ανελλιπώς μέχρι το 1992, κατερειπώθησαν μετά την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης. Το νηπιαγωγείο σήμερα είναι κατεδαφισμένο και η μαρμάρινη επιγραφή του χρησιμεύει σαν σκαλοπάτι σε παρακείμενη αποθήκη σανού. Κατεδαφίστηκε και το Ελένιο Διδασκαλείο Αρρένων, που το κτίριο του ήταν ταλαιπωρημένο στα χρόνια της ανταλλαγής. Κατερειπωμένο στέκεται πάντα το Αρχιγένηιο Παρθεναγωγείο, με θρυμματισμένη in situ την επιγραφή που αναφέρεται στην ανέγερση του 1857. Κοντά σ' αυτό φαίνονται τα χαλάσματα του Παλαιού Παρθεναγωγείου, που χρησίμευε ως χώρος τελετών. Μόνη η Αστική Σχολή Αρρένων, διατηρημένη σε καλή κατάσταση, εξακολουθεί να λειτουργεί ως τουρκικό δημοτικό σχολείο.

Ο πολύς Βασίλειος Σταυρίδης καταγράφει λεπτομερώς τους ναούς και τις Μονές της Σηλυβρίας από τους αρχαίους χρόνους μέχρι και σήμερα, που είναι:

α) Η παλαιά Βασιλική του Σωτήρος Χριστού

β) Ο τρουλλαίος βυζαντινός ναός του Αγίου Σπυρίδωνος, πλησίον των αρχαίων τειχών. Ερημώθηκε κατά τα τέλη του 19^{ου} αι. και αφού επανασκευάσθηκε, εγκαινιάστηκε το 1905. Μετά το 1923 χρησίμευε ως σχολείο (1968). Εντός του περιβόλου ήταν το κοιμητήριο και εκτός αυτού παλαιά οικοδομή, όπου άλλοτε εστεγάζετο η ελληνική σχολή που ιδρύθηκε από τον Σηλυβρία Παΐσιο (1816-1818). Ο Ακύλας Μήλλας αναφέρει ότι το 1968 ανασκάφτηκαν τα θεμέλια του ναού για να ανεγερθεί νέο σχολικό κτίριο, επισημαίνοντας ότι ο συγκεκριμένος ναός ήταν παλαιολόγειο κτίσμα που οι σηλυβριανοί ανεκαίνισαν το 1881.

γ) Ο ναός των Γενεθλίων της Θεοτόκου, της περιφήμου Παναγίας της Σηλυβριανής. Ήταν ο τρουλλαίος Μητροπολιτικός ναός όπου εφυλάσσετο η εφέστιος και θαυματουργός εικόνα της Σηλυβριανής Παναγίας στην οποία, σύμφωνα με την προφορική παράδοση, ο Άγιος Νεκτάριος, όταν ήταν μικρό παιδί, πήγαινε επώπιόν της και προσευχόταν με μεγάλη ευλάβεια. Την 8^η Σεπτεμβρίου, εόρτιος ημέρα των Γενεθλίων της Θεοτόκου, τελούνταν μεγάλη θρησκευτική και εμπορική πανήγυρις στην οποία προσέρχονταν οι Ρωμιοί από όλα τα μέρη της Ανατολικής Θράκης. Σήμερα η εικόνα της Παναγίας της Σηλυβριανής αφού εσώθη κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών (1923), μετεφέρθη από τους Σηλυβριανούς στον ιερό ναό του Τιμίου Προδρόμου Καβάλας. Ένα από τα βαρύτιμα δισκοπότηρα που υπήρχαν σε κάποιο ναό της Σηλυβρίας βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη (Αθήνα).

Σύμφωνα με τον Ακύλα Μήλλα, στο ναό αυτό φυλάσσονταν και τα ιερά λείψανα του μαρτυρήσαντος εν Σηλυβρία Αγίου Αγαθονίκου και της Οσίας Ξένης. Κατεδαφίσθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αφού χρησίμευε για αρκετά έτη ως κινηματογράφος και τ' αποτειχισμένα της μάρμαρα με τις επιγραφές τους θα συναντήσει ο ταξιδιώτης στο πάρκο που δημιουργήθηκε στο Γιάρι, το υψηλότερο σημείο του βράχου της πολιτείας, όπου ήταν άλλοτε τα χριστιανικά μνήματα.

δ) Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ο οποίος λόγω της θέσεώς του ονομαζόταν «παραπόρτι». Αφού κατεδαφίστηκε, σήμερα στην ίδια τοποθεσία υπάρχει ένα μικρό κάστρο.

ε) Ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, ο οποίος ανηγέρθη από τον Μεγαδούκα Αλέξιο Απόκαυκο στο κάστρο της πολιτείας και τα ανάγλυφα μονογράμματά του ως κτήτορος υπήρχαν στα κιονόκρανα του ναού, τα οποία είχε περισώσει ο αρχαιόφιλος Αναστάσιος Σταμούλης, που το σπίτι του ακόμη δεσπόζει κτισμένο επάνω στα τείχη. Αναφέρεται ότι ο Πορθητής, μετά το 1453 μ.Χ., είχε μετατρέψει τον ναό αυτό σε τζαμί, που ήταν γνωστό ως «φατχιέ» ή «χιουνκιάρ τζαμί». Επειδή όμως οι Τούρκοι προτιμήσαν να εγκατασταθούν στα χαμηλά της Πολιτείας, παρεχώρησαν το μέσα και το επάνω κάστρο στους χριστιανούς. Έτσι το τέμενος παραμελήθηκε σύντομα και με μισογκρεμισμένο τον μιναρέ του ήταν ήδη ερείπιο και στα μέσα του προηγούμενου αιώνας. Ο Ακύλας Μήλλας αναφέρει ότι ο Γιουνε, που περιηγήθηκε τη Θράκη το 1854, πρόφτασε να δει κάποιες τοιχογραφίες του ναού και σχεδίασε τα μονογράμματα που κοσμούσαν τα κιονόκρανα. Σε επιτόπια έρευνά του ο Ακύλας Μήλλας επισημαίνει ότι το 1975 είχαν απομείνει ελάχιστα μόλις κατάλοιπα από τη βάση της κόγχης και ο βόρειος τοίχος της εκκλησίας με την παρακείμενη μεγάλη σαρκοφάγο. Σωζόταν πάντα άρτια η εντυπωσιακή κινστέρνα, η οποία με τις δώδεκα διπλές αψίδες της υποβάσταζε τα θεμέλια του κτισμένου σε επικλινές έδαφος σταυροειδούς μετά τρούλλου ναού. Όταν ξαναπέρασα (συνεχίζει ο ίδιος) το 1989, ένα άκομψο μεπτόν τζαμί όρθωνε τον καταπράσινο τρούλλο του στη θέση των βυζαντινών ερειπίων.

στ) Ο ναός του Αγίου Αγαθονίκου, ο οποίος μαρτύρησε στη Σηλύβρια, ανεγερθείς από τον Μεγαδούκα Αλέξιο Απόκαυκο.

ζ) Ο τρουλλαίος ναός του Αγίου Γεωργίου (1669).

η) Η παράδοση αναφέρει ότι εν συνόλω υπήρχαν στη Σηλύβρια περί τις 40 εκκλησίες εκ των οποίων μία ήταν αφιερωμένη στην Αγία Θεοδοσία.

Τα αγιάσματα της πόλεως ήταν: της αγίας Βλαχέραινας, της αγίας Παρασκευής, της αγίας Άννης, του αγίου Δημητρίου, του αγίου Ελευθερίου, του αγίου Παντελεήμονος και δύο του αγίου Αγαθονίκου. Κατά δε την περίοδο της βυζαντινής αυτοκρατορίας υπήρχαν οι Μονές της Αγίας Μαρίνης (1437) και του Οσίου Αλεξίου (1270).

Στη δεύτερη σε πληθυσμό κωμόπολη των Επιβατών υπήρχαν τρεις ναοί:

α) Της πολιούχου και γόνου των Επιβατών Οσίας Παρασκευής της Επιβατινής, η οποία εγεννήθη και εμαρτύρησε το 1150 μ.Χ., αλλά ετάφη στην Καλλικράτεια όπου και ο τάφος αυτής. Κατά το έτος 1639, επί πατριαρχίας Παρθενίου Α' και Σουλτάνου Μουράτ του Δ', ο

ηγεμόνας της Μολδαβίας Βασίλειος μετακόμισε το ιερό λείψανο της Οσιομάρτυρος στο Ιάσιο, όπου φυλάσσεται μέχρι και σήμερα. Ο ναός της Οσίας στους Επιβάτες μετά το 1923, αφού επί έτη χρησίμευσε ως αποθήκη, κατεδαφίσθη το έτος 1979.

β) Ο ναός του Αγίου Γεωργίου, που σώζεται μέχρι και σήμερα, μετά το 1923 μετετράπη σε τζαμί.

γ) Ο ναός των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, τον οποίο ανήγειρε ο Σαράντης Αρχιγένης δεν σώζεται και στην ίδια τοποθεσία ανηγέρθη τέμενος.

Οι περίπου 500 οικογένειες Ρωμιών που διαβιούσαν στους Επιβάτες και υπέμειναν τα πάνδεινα από τις βιαιοπραγίες των Νεοτούρκων κατά τα έτη 1913-1914, μετά το 1923 εγκατεστάθησαν στη Θράκη και τη Μακεδονία ιδρύοντας και το γνωστό κεφαλοχώρι των «Νέων Επιβατών».

Στο χωριό Εξάστερο (ή Ξάστερο) με τις περίπου 500 οικογένειες Ρωμιών λειτουργούσε μικτό τετρατάξιο δημοτικό σχολείο και εξατάξια Αστική Σχολή, που εστεγαζέτο σε περιλαμπρο πετρόκτιστο κτίριο, ενώ λειτουργούσαν και 3 εκκλησίες. Στους δε κρημνούς της χαράδρας απομένει λαξευμένο στον μαλακό βράχο το παρεκκλήσι της Αγίας Φωτεινής. Στο κέντρο της πλατείας της εσοχής δεσπόζει η «χαβούζα», δεξαμενή και σήμερα, μία από τις έξι βρύσες που ύδρευαν τους κατοίκους του Εξάστερου.

Ακμάζουσες ήταν προ του 1923 και οι κοινότητες του Οικονομείου με τις 106 ρωμαϊκές οικογένειες, και του Φαναρίου του οποίου οι μισοί κάτοικοι με τα εκκλησιαστικά κειμήλια (Ευαγγέλια, εικόνα της Παναγίας, δισκοπότηρα, εξαπτέρυγα, στέφανα γάμου, θυμιατά) εγκατεστάθησαν στο χωριό Μέγα Κρανοβούνιο του Ν. Ροδόπης, ενώ οι άλλοι μισοί στο χωριό Όλβιο της Ξάνθης. Οι δε κάτοικοι της κοινότητας των Δελλιώνων που το 1920 ανήρχοντο στους 1731 μετά το 1923 εγκατεστάθησαν στη Θράκη και τη Μακεδονία.

Από την επαρχία Σηλυβρίας ανεδείχθησαν κατά τον 20^ο αιώνα οι παρακάτω εκκλησιαστικές προσωπικότητες:

α) Ο εκ Σηλυβρίας, Μητροπολίτης Ιερισσού και Αγίου Όρους Σωκράτης Σταυρίδης (1866-1945).

β) Ο εκ των Δελλιώνων, Μητροπολίτης Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας Γερμανός Στρηνόπουλος (1872-1951).

γ) Ο εκ Σηλυβρίας Μητροπολίτης Μυριοφύτου και Περιστάσεως, έπειτα Βέροιας και Ναούσης, και εΐτα Ελευθερουπόλεως Σωφρόνιος Σταμούλης (1875-1960).

Από το 1923, όταν απορφάνεψε η θρακοπελαγία και «Πάγκαλος νύμφη» Σηλύβρια, παρήλθαν πολλά έτη αλλά ουδέποτε λησμονήθηκε κάτω από τον ανίκητο πανδαμάτορα χρόνο, αφού ζει μέσα στις «ακοίμητες συνειδήσεις» των επιγενομένων βλαστών των προσφυγικών οικογενειών που εγκατεστάθησαν, δούλεψαν σκληρά και τίμια, και πρόκοψαν στην Ελληνική Θράκη και τη Μακεδονία. Και κάθε φορά που η Μητέρα Ορθόδοξη Εκκλησία καλεί πανηγυρικός τα απανταχού της γης τέκνα της να εορτάσουν την

Παναγία τη Σηλυβριανή, την Οσία Παρασκευή την Επιβατινή, τον Άγιο Αγαθόνικο, τον γόνο της Σηλυβρίας Άγιο Νεκτάριο, τότε ζωντανεύουν μνήμες άβυσσες και χτυπούν δυνατά καρδιές προσφυγικές. Μάτια γεμίζουν δάκρυα που ως δροσοσταλίδες αγιασμού ποτίζουν τις καρδιές και τις ψυχές όλων εκείνων που έφυγαν για τον «επέκεινα του τάφου κόσμος» με τον καημό και το μαράζι της απορφανεμένης γλυκιάς πατρίδας. Όλοι μαζί, ζώντες και κεκοιμημένοι, συγκεντρώνονται εν «λειτουργική ευχαριστιακή συνάξει» στη Σηλύβρια, κατά την ημέρα της Ιεράς Μνήμης του σηλυβριανού Αγίου Νεκταρίου, μία ανάσα από το πατρικό σπίτι του. Ιδού η Σηλύβρια αναστήθηκε.